

Łódź, 2021-05-16

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Zofii SZCZUKI „Zachowania siedzące i ich społeczno-poznawcze predyktory”

Rozpowszechnianie się nadwagi, otyłości i siedzącego trybu życia oraz ich negatywne skutki zdrowotne wskazuje na duże znaczenie badań naukowych dotyczących przeciwdziałania im, w tym badań dotyczących ich różnorodnych uwarunkowań. Życie współczesnego człowieka, w którym coraz więcej czynności związanych z pracą zawodową i czasem wolnym wykonuje się w pozycji siedzącej, zwraca uwagę na konieczność poświęcenia uwagi przeciwieństwu aktywności fizycznej, a więc zachowaniom siedzącym. W tym obszarze znaczenie mają zwłaszcza badania dotyczące różnorodnych uwarunkowań tych zachowań, prowadzone na gruncie psychologii. Przedstawiona do recenzji rozprawa dobrze wpisuje się w ten właśnie nurt badań.

Recenzowana rozprawa, dotycząca społeczno-poznawczych predyktorów zachowań siedzących u dorosłych, podejmuje zatem temat ważny i aktualny oraz dobrze wpisuje się w nurt badań, których wyniki mogą mieć walory aplikacyjne. Recenzowana rozprawa ma szczególną strukturę. Przesławia bowiem rezultaty trzech projektów badawczych, już opublikowanych w postaci artykułów naukowych w czasopiśmie o międzynarodowym zasięgu (*Psychology & Health, Social Science & Medicine*) bądź złożonych do publikacji (*British Journal of Health Psychology*). Co więcej, opublikowane artykuły to prace wieloautorskie, które powstały z udziałem badaczy z jednostek naukowych z innych krajów, a w każdej z nich Doktorantka jest pierwszym autorem. Wskazuje to na Jej znaczny udział w projektowaniu i realizacji badania. Udział ten został również jednoznacznie potwierdzony przez współautorów każdego z opublikowanych lub złożonych do recenzji artykułów naukowych. Zgodnie z formułą, proponowaną dla rozpraw doktorskich przyjmujących formę cyklu publikacji, ten spójny tematycznie cykl poprzedzony został wprowadzeniem teoretycznym, uzasadniającym problematykę i metodę badań oraz syntetycznym omówieniem najważniejszych wyników i wniosków oraz dyskusją rezultatów każdego z badań. Walory prezentowanych w rozprawie badań oraz moje uwagi przedstawiam poniżej.

Badanie 1

(Publikacja: Szczuka, Z. i in., (2021a). Associations between self-efficacy and sedentary behaviour: a meta-analysis. *Psychology & Health*, 36(3), 271-289, DOI: 10.1080/08870446.2020.1784419).

Badanie 1 jest systematycznym przeglądem dotychczas opublikowanych badań na temat związków przekonania o własnej skuteczności i zachowań siedzących oraz meta-analizą ich wyników. Dokonując systematycznego przeglądu oraz meta-analizy Doktorantka odwołała się do przyjętych w społeczności naukowej nowoczesnych reguł i standardów ich prowadzenia (standardy PRISMA, rejestracja w bazie PROSPERO). Dokonane analizy wykazały wyraźnie, że niższy poziom zachowań siedzących jest istotnie związany z wyższym poziomem własnej skuteczności (*self-efficacy*), choć oszacowana średnia wielkość efektu nie jest duża. Przyjęta procedura postępowania i właściwie poprowadzona meta-analiza danych, pozwoliła na uzyskanie rezultatów syntetyzujących rozproszone dotąd wyniki badań dotyczących związków zachowań siedzących i przekonania o własnej skuteczności. Tym samym nie tylko uzyskano dobrą podstawę teoretyczną do dalszych badań własnych, ale

dostarczono także społeczności naukowej bardzo wartościowego podsumowania dotychczasowych osiągnięć w tym obszarze badań.

Badanie 2

(Publikacja: Szczuka Z., i in. (2021b). Can individual, dyadic or collaborative planning reduce sedentary behavior? A randomized controlled trial. *Social Science & Medicine*, 287, <https://doi.org/10.1016/s.socscimed.2021.114336>)

Badanie 2 zaplanowano jako podłużne badanie prospektywne, w którym randomizowano rodzaj interwencji, a więc angażowanie uczestników w różne formy planowania swojej aktywności fizycznej (indywidualne, w diadzie lub zespołowe) lub standardową interwencję edukacyjną (grupa kontrolna) oraz szacowano poziom zmian w zakresie zachowań siedzących. Badanie z udziałem 320 diad osób dorosłych, zaplanowane bardzo precyzyjnie, uwzględniało 4 okresy pomiaru zachowań siedzących i poprzedzone było pomiarem stanu wyjściowego. Zastosowano subiektywną ocenę zachowań siedzących i aktywności fizycznej oraz – co warto podkreślić – 3 okresy kilkudniowej rejestracji zachowania za pomocą akcelerometru, a także oceniono indeks masy ciała.

Przeprowadzone analizy wykazały zróżnicowanie skutków różnych rodzajów planowania aktywności fizycznej – tylko zespołowe planowanie aktywności fizycznej przyniosło efekt w postaci zmiany proporcji czasu zachowań siedzących do czasu poświęconego aktywności fizycznej, stwierdzony w pomiarze dokonywanym 1 tydzień po rozpoczęciu badania. Taki efekt nie był jednak długotrwały, gdyż nie stwierdzono go w żadnym kolejnym pomiarze (dokonywanym po 2, 9 i 36 tygodniach).

Niezależnie od braku długofalowych efektów interwencji ukierunkowanych na redukcję zachowań siedzących i wzrost aktywności fizycznej badanie 2 przyniosło wyniki wskazujące na znaczenie zespołowego planowania aktywności fizycznej, która może być realizowana wspólnie. Indywidualne planowanie własnej aktywności czy też planowanie jej z udziałem partnera nie skutkowało redukcją zachowań siedzących. Nie obserwowano także zmian w aktywności partnerów. Kontrolowanie kowariantów (płeć, wiek, wykształcenie, typ relacji, indeks masy ciała) nie zmieniało ogólnego wzorca wyników. Rezultaty badania mogą być zatem interesującą inspiracją dla działań interwencyjnych, w których taki kontekst zespołowego planowania i realizacji planów mógłby znaleźć zastosowanie.

Badanie 3

(W dokumentacji jako manuskrypt znajdujący się w recenzji: Szczuka, Z. i in. Dyadic reciprocal associations between self-efficacy and planning predict sedentary behavior, *British Journal of Health Psychology*).

W badaniu 3 podjęto próbę określenia kolejności, w jakiej operują przekonania o własnej skuteczności i planowanie w wyjaśnianiu zachowań siedzących. Przekonania te mogą bowiem pełnić rolę predyktora lub mediatora. W badaniu z udziałem 320 diad złożonych z dorosłych osób weryfikowano zarówno hipotezę podtrzymywania, w której własna skuteczność jest predyktorem oraz hipotezę umożliwiania, w której jest moderatorem.

Przeprowadzone analizy wykazały brak istotnych mediacji w przypadku testowania hipotezy umożliwiania – nie zanotowano żadnych istotnych powiązań pomiędzy zmiennymi dotyczącymi osób docelowych i ich partnerów w diadzie. W przypadku testowania hipotezy podtrzymywania wykazano interesującą zależność. Poziom poczucia własnej skuteczności partnerów był powiązany z częstszym planowaniem aktywności u osób docelowych, co pozwalało przewidywać niższy wymiar zachowań siedzących u partnerów. Kontrolowanie licznych kowariantów (płeć, wiek, wykształcenie, typ relacji, indeks masy ciała) nie zmieniało wzorca wyników. Rezultaty dostarczają zatem argumentów na rzecz hipotezy podtrzymywania, a także roli oddziaływań w diadzie. Wyniki wskazujące na „krzyżowe” oddziaływania i efekty w diadzie są szczególnie cenne, bo uzupełniają rezultaty dotychczasowych badań, w których potwierdzono związki własnej skuteczności, planowania i zachowań zdrowotnych w przypadku jednostek. Wyniki badania Doktorantki pokazują natomiast na efekty diadyczne.

Ogólna ocena cyklu badań

Zaprezentowane w rozprawie badania dotyczą uwarunkowań zachowań siedzących, a zwłaszcza czynników, które mogą je ograniczać. Cykl publikacji to zarówno systematyczny przegląd i meta-analiza (badanie 1), jak i raporty z własnych podłużnych badań prospektywnych, zrealizowanych z udziałem bardzo licznych grup, obejmujących diady dorosły-dorosły (badanie 2 i 3). Rezultaty meta-analizy dostarczyły bardzo wartościowej syntezy wyników dotychczasowych badań nad związkiem zachowań siedzących i przekonań o własnej skuteczności (silne przekonania sprzyjają rzadszym zachowaniom siedzącym), a każde z dwu własnych badań przyniosło rezultaty pozwalające zrozumieć znaczenie własnej skuteczności oraz relacji z partnerami w ograniczaniu zachowań siedzących. W dyskusji uzyskanych rezultatów pojawiają się także wątki aplikacyjne, wskazujące ogólne sugestie co do wykorzystania w planowaniu działań interwencyjnych. Szkoda, że nie uzupełniono tego wątku o bardziej szczegółowe rozważania nad zakresem, treścią i metodami działań interwencyjnych. Wyniki badań przedstawione w rozprawie wskazują, że efekt interwencji jest względnie krótkotrwały, stąd ciekawa byłaby propozycja założeń interwencji o dłuższym okresie utrzymywania się pożądanej zmiany zachowań siedzących.

Każdy z własnych projektów badawczych został osadzony w aktualnej literaturze przedmiotu, oparty na dobrych podstawach teoretycznych, uwzględniał także współczesne standardy badań naukowych w psychologii. Przyjęty schemat badań podłużnych i dopracowana procedura każdego z badań (a więc: właściwie dobrane techniki; duża liczebność grup i randomizacja; zaawansowana analiza statystyczna, umożliwiająca kontrolowanie efektów oddziaływania różnych zmiennych; prawidłowa analiza wyników i ich adekwatna interpretacja) sprawiają, że rezultaty wszystkich badań należy uznać za interesujące i rzetelne. Każdy z kolejnych projektów (od badania 1 do badania 3) rozszerzał naukową wiedzę dotyczącą związków zachowań siedzących i własnej skuteczności o nowe aspekty, pozwalał uzyskać wyniki nie tylko uzupełniające dotychczasowy stan badań, ale także wprowadzające nowe zagadnienia do refleksji teoretycznej nad uwarunkowaniami zachowań siedzących.

Konkluzja

Przedstawiona do recenzji rozprawa uwzględnia prezentację trzech projektów – meta-analizy dotychczasowych badań oraz dwu projektów badawczych. Każdy z nich stanowi oryginalne rozwiązanie odrębnego problemu naukowego, zaś łącznie dostarczają nowych informacji o dużym znaczeniu teoretycznym i aplikacyjnym. Autorka – mgr Zofia SZCZUKA – wykazała się wiedzą niezbędną do zaplanowania i przeprowadzenia badania naukowego. Fakt, że zrealizowała przedstawione w rozprawie badania w ramach kilku projektów, które doprowadziły do publikacji wieloautorskich o międzynarodowym zasięgu, wskazuje na umiejętność pracy w zespole badawczym, a także dodatkowo podkreśla oryginalność i jakość przeprowadzonych badań. Autorka rozprawy zademonstrowała w niej doskonały warsztat badawczy i dużą dojrzałość w analizie wyników przeprowadzonych badań, formułowaniu wniosków, integrowania wyników z dotychczasową wiedzą teoretyczną. **Przedstawiona do oceny rozprawa spełnia wymagania wobec rozpraw doktorskich określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (z późniejszymi zmianami) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie mgr Zofii SZCZUKI do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

